

АСПЕКТИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз діяльності банків України в умовах кризи, що спричинена зовнішньою економічною нестабільністю та внутрішніми недоліками функціонування діяльності банків, визначено сутність антикризового управління банківської діяльності та запропоновано стратегічні напрями його використання для стабілізації національної банківської системи в сучасних умовах.

Ключові слова: банківська криза, антикризове управління, антикризові заходи, стабілізація.

Сучасний стан банківської системи України характеризується значними динамічними коливаннями в змінних умовах фінансових ринків. Банківський сектор посідає одне з найвагоміших місць у фінансовій системі. Результати діяльності даного сектору стосуються майже усіх сфер економіки і невдачі та кризи банків можуть призвести до руйнування або значного ушкодження фінансової системи. Саме тому кожна країна зацікавлена в тому, щоб діяльність банків була регульованою, ефективною і надійною, забезпечувала безпеку і зростання економіки, протистояла кризам і захищала вклади своїх клієнтів.

Проблемам економічної кризи й антикризового управління в банківському секторі економіки присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і закордонних учених таких, як Г. Алмонда, Г. Багратян, О. Барановського, І. Бланка, В. Богомоллова, Дж. Ван Хорна, В. Девіда, І. Джейнса, І. Кравченко, І. Ларіонова, І. Макаренка, В. Мищенко, Р. Павлова та А. Сомик. Переважна більшість праць зосереджена на вивченні понятійного апарату явища „криза”, аналізі впливу світової кризи на банківську діяльність в Україні. Потребує додаткового вивчення економічна сутність поняття антикризового управління в банківському секторі національної економіки, основні напрями його застосування.

Метою статті є визначення сутності антикризового управління та основних стратегічних напрямів його використання для стабілізації національної банківської системи в сучасних умовах.

Активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів наприкінці ХХ ст. зумовила підвищення ймовірності виникнення криз у різних секторах економіки, зокрема у банківському, не лише на національному, але й світовому рівні. У вересні 2009 року Міжнародний валютний фонд оцінив збитки світової банківської системи від економічної кризи у розмірі 3,4 трильйонів доларів. Передбачається, що „токсичних” активів на балансі банків світу близько півтора трильйона [2].

Зовнішня економічна нестабільність та внутрішні недоліки функціонування діяльності банків негативно вплинули на сучасний стан банківської системи України. Відповідно до проведених досліджень економічна діяльність банківських установ в умовах фінансової кризи визначалася такими характеристиками: значним відтоком грошей, великою кількістю грошей поза банками, низьким рівнем довіри населення до фінансових установ, низьким рівнем капіталізації банків (з часткою власного капіталу в структурі пасивів 13% у 2009 році),

значною часткою іноземних капіталів у загальній структурі капіталів банківських установ (у 2009 році – 36,7%).

Попереднє випередження темпів збільшення обсягів кредитування над темпами зростання ВВП, зростання обсягів кредитів, наданих в іноземній валюті та зростання темпів споживчого кредитування над темпами зростання кредитування реального сектору призвели до різкого погіршення якості банківських активів, що характеризувалося зростанням обсягів проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля (від 4,5 млрд. грн. у 2007 році до 18 млрд. грн. у 2009 році, за даними НБУ, тоді як Міжнародне рейтингове агентство Fitch оцінює середню частку проблемних кредитів у загальному портфелі українських банків на рівні 34% [3]).

Зростання статутних фондів багатьох банків та залучення субординованого боргу були основними причинами збільшення адекватності регулятивного капіталу. Окрім того, погіршення показників рентабельності та ліквідності показали високу чутливість банківських установ до зовнішніх та внутрішніх економічних, а інколи, й політичних потрясінь.

Різне погіршення основних показників діяльності банківської системи в умовах економічної кризи привело до необхідності пошуку шляхів антикризового управління банківською системою загалом та кожного банку зокрема, що дозволило б у відносно короткі строки стабілізувати та стати запорукою подальшого розвитку.

Вивченням поняття „антикризового управління” займалося велика кількість вітчизняних та зарубіжних вчених. А. Степаненко наприклад „антикризове управління” трактує у вузькому та у широкому значенні. У широкому значенні – це системне управління об’єктом господарської діяльності на рівні економіки, відносно протидії кризі. Основним елементом регулювання економіки на цьому рівні є державне регулювання економіки як макроекономічна категорія, що відображає відносини, які виникають при організаційно-економічному і правовому впливі держави для захисту установ від кризових ситуацій, запобігання банкрутства або припинення їх подальшого функціонування [8]. Досить широке значення має дефініція професора Т. Ковальчук, що визначає антикризове управління як технологію активної управлінської діяльності в повному комплексі всіх її функцій, ролей і повноважень [4].

Неможливо не погодитися з думкою науковців про те, що антикризове управління необхідно розуміти не як (або не тільки як) шляхи боротьби з кризою, що настала, а як

пошук шляхів уникнення дестабілізації та кризових явищ. Відповідає цій думці визначення, запропоноване Л. Перехрестом та В. Браштіною: що антикризове управління – це фінансові відносини, що представляють собою комплексну систему управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання кризових явищ з метою підвищення рівня фінансової безпеки, зниження наслідків ураження кризою та подальшого розвитку банку шляхом використання всього потенціалу сучасного менеджменту [7].

Відповідно до запропонованих визначень поняття антикризового управління, диференціюємо такі його підвиди:

- передкризове управління, яке здійснюють для своєчасного виявлення та прийняття рішень для запобігання кризи, що передбачає систему профілактичних заходів щодо відновлення порушеної рівноваги, мінімізацію втрат конкурентоспроможності;
- управління в умовах кризи, що передбачає стабілізацію нестійких станів і оцінку кризової ситуації, виявлення факторів, що зумовило виникнення кризи, вивчення слабких та сильних сторін установи, оцінка потенційних можливостей щодо подолання кризи, пошук шляхів мінімізації негативних наслідків кризи, відновлення фінансової стійкості;
- управління процесами виходу з кризи, яке здійснюють для мінімізації втрат і втрачених можливостей під час виведення з кризи, обґрунтування стратегічної програми виходу з кризи, оперативне виявлення відхилень фактичних результатів реалізації програм оздоровлення від передбачених стратегічною програмою та розробка системи заходів щодо їх ліквідації [6].

Механізм антикризового управління має забезпечувати адаптацію банку до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, що надасть можливість в результаті впровадження цього механізму у практичну діяльність банку забезпечувати його стійке функціонування й розвиток за будь-яких економічних, політичних і соціальних перетворень в світі, або у внутрішньому середовищі.

Для забезпечення ефективного функціонування механізму антикризового управління банком доцільно:

- сформулювати чіткі стратегічні орієнтири за часовою ознакою у процесі виконання місії банку, що дозволяють досягати конкурентних переваг на ринку з урахуванням ризиків;
- визначити цілі антикризового управління та шляхи їх досягнення, які мають бути адекватними тенденціям зміни зовнішнього і внутрішнього середовищ банку;
- визначити комплекс необхідних заходів, що забезпечують здійснення стратегії антикризового управління, спрямованих на подолання саме того виду кризи, яка виникла [6, с. 9].

До основних стратегічних напрямків антикризового управління банківською діяльністю в сучасних умовах необхідно віднести створення умов для збільшення ресурсної бази банків. Це можливо досягти шляхом встановлення стійкої довіри населення до фінансових установ і, насамперед, до банківської системи через напруження стійкої системи гарантування вкладів. Ефективна система гарантування вкладів є важливим чинником конкурентоспроможності банківської системи України в умовах глобалізації, оскільки вона створює умови для розв'язання важливих завдань таких, як:

- сприяння створенню та мобілізації грошових

заощаджень;

- захисту вкладників від ризиків;
- підвищення ефективності управління грошово-кредитним сектором економіки.

Здатність залучати інші фінансові ресурси, окрім внесків банків-учасників, наділяє систему страхування депозитів розвинених країн більшою гнучкістю і ступенем довіри. За такої системи ризик поширення банківської кризи значно скорочується. Її зворотним боком є те, що сама система може створити і для банків, і для вкладників ілюзію необмеженого захисту [10].

Існує необхідність удосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів, що можливо досягти через: розширення фінансової участі держави у страхуванні вкладів, розширення повноваження Фонду гарантування вкладів; орієнтації системи гарантування вкладів на захист інтересів як фізичних, так і юридичних осіб; встановлення диференційованого розміру регулярних внесків банків до Фонду залежно від ризиковості їх діяльності; наділення Фонду прав щодо участі у процедурах тимчасової адміністрації та ліквідації банку; забезпечення постійного поетапного підвищення розміру гарантованих сум відшкодування закладами фізичних осіб за рахунок коштів Фонду.

Для налагодження економічної діяльності банківських установ та виходу з кризи необхідне активне використання економічних та адміністративно-законодавчих важелів, системний, збалансований підхід до кредитної та депозитної політик банківських установ, вироблення чітких напрямів залучення заощаджень населення до інвестиційної та іншої діяльності. На нашу думку, необхідні організація та створення цілісної оададно -кредитної системи, котра зосереджує свою увагу на залученні й розміщенні середньо- і довгострокових ресурсів та здатна забезпечити економіку держави національними інвестиційним ресурсами через упровадження правових, економічних та організаційних заходів, системного, збалансованого підходу до кредитної та депозитної політик фінансових установ[5]. Це забезпечить підвищення довіри населення, насичення економіки країни національними фінансовими ресурсами, гарантування збереження заощаджень, переорієнтацію державної політики на довгострокове прогнозування.

Важливим стратегічним напрямком є відновлення кредитування в межах залучених національних ресурсів. Використання банками коштів залучених з-за кордону для надання споживчих кредитів нарощує в Україні грошову масу, яка не підкріплена національною продукцією і сприяє зростанню інфляції та споживання імпортованих товарів, що розбалансовує зовнішню торгівлю в бік негативного для України сальдо. Національному банку України необхідно надалі проводити політику обмеження активності банків у наданні споживчих кредитів фізичним особам в іноземній валюті за рахунок коштів, залучених у нерезидентів. Загальна політика держави повинна бути зорієнтована на ефективне залучення та розміщення національних фінансових ресурсів. Думка про те, що економіка країни не володіє значними фінансовими ресурсами, не є правильною, оскільки в середині 2010 року поза банками було зосереджено 175 млрд. грн., значна частина з яких повинна бути залучена до банківської системи як основного фінансового посередника та ефективно працювати на економіку країни.

З метою зменшення обсягів проблемних кредитів необхідно проводити реструктурування короткострокових кредитів банку. Найбільш поширеними заходами реструктуризації кредитів під час кризових явищ в банках світу є викуп проблемних позичок,

продовження строків кредитування та зниження відсоткових ставок. Окрім того серед всіх видів кредитних позичок перш за все реструктуруються іпотечні, оскільки вони мають найбільшу питому вагу у кредитному портфелі й довгостроковий термін використання [1]. В Україні основними методами реструктуризації кредитів повинні бути надання кредитних канікул з продовженням терміну дії кредитного договору, тимчасове зниження відсоткової ставки, зміна валюти кредитування на національну валюту, зміна графіка погашення по кредиту.

Існує необхідність удосконалення системи ризик-менеджменту банку. Вона повинна визначати всі рішення та дії, які вживаються з метою уникнення, зменшення ризику, переносу його на іншу ділянку, установлення лімітів ризику або відверто його прийняття. Система ризик-менеджменту також повинна охоплювати банк в цілому – зверху до низу, включаючи спостережну раду, вище керівництво, департамент управління і контролю ризику та, звичайно, підрозділи, які безпосередньо здійснюють операції, через які банк наражається на ризики. Особлива увага повинна бути приділена ризику ліквідності, платоспроможності та банкрутства.

Таким чином, основні напрями антикризового управління банківською діяльністю повинні бути спрямовані на стратегічні орієнтири стабільного функціонування банків, досягнення конкурентних переваг на ринку з урахуванням ризиків з метою настання стабілізації та ліквідації або уникнення кризових явищ. Важливою є орієнтація загальнодержавної політики на ефективне залучення та розміщення національних фінансових ресурсів. У контексті подолання банківської кризи важливою є своєчасна реалізація розглянутих заходів з метою повернення довіри до банківських установ, підвищення ліквідності та платоспроможності банків.

Список літератури

1. Афанасьєва, О. Б. Зарубіжний досвід антикризового управління в банках у період світової фінансової кризи [Електронний ресурс] / О. Б. Афанасьєва. – Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/646/
2. Блог про фінансову кризу у світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldcrisis.com.ua/?cat=1>.
3. Данилов, Р. І. Антикризове управління ресурсами комерційних банків [Електронний ресурс] / Р. І. Данилов, С. О. Мормуль // Сьома Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція „Сучасний соціокультурний простір 2010”. – Режим доступу: <http://intkonf.org/danilov-ri-mormul-so-antikrizove-upravlinnya-resursami-komertsyynih-bankiv>.
4. Ковальчук, Т. М. Економічний аналіз у системі антикризового управління [Текст] / Т. М. Ковальчук // Економіка АПК. – №5. – 2010. – С. 128-134.
5. Костоґриз, В. Г. Ощадно-кредитна система в умовах фінансової нестабільності [Текст] / В. Г. Костоґриз // Вісник Університету банківської справи НБУ. – №3. (6). – 2009. – С. 138-141.
6. Котенко, О. О. Напрямки впровадження елементів антикризового управління в комерційних банках України [Електронний ресурс] / О. О. Котенко // Сьома Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція „Сучасний соціокультурний простір 2010”. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kotenko-oo-napryamki-vprovadzhennya-antikrizovogo-upravlinnya-v-komertsyynih-bankah-ukrayini/>.
7. Перехрест, Л. М. Антикризове управління як чинник підвищення рівня фінансової безпеки банків [Текст] / Л. М. Перехрест, В. В. Бриштін // Актуальні проблеми економіки. – №6 (108). – 2010. – С. 245-249.
8. Степаненко, А. І. Суть та механізми антикризового управління банківськими установами [Текст] / А. І. Степаненко // Економіка і держава. – №11. – 2009. – С. 73-

75.

9. Шаманский, Н. С. Концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму антикризового управління банком [Текст] / Н. С. Шаманский, Т. А. Степанова. // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених "Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери". – Донецьк, 2009. – С. 146-148.
10. Deposit guarantee Schemes of Commercial Banks in EEA and EFTA Countries, the United State of America, Japan and Canada [Text]. – Federation Bancaire de l'Union Europeenne. – 1997. – С. 37.

РЕЗЮМЕ

Костоґриз Вікторія

Аспекти антикризового управління банківською діяльністю в Україні

В статті проаналізовано діяльність банків України в умовах кризи, який викликаний зовнішньою економічною нестабільністю та внутрішніми недостатками функціонування діяльності банків, визначено сутність антикризового управління банківською діяльністю та пропонуються стратегічні напрями його використання для стабілізації національної банківської системи в сучасних умовах.

RESUME

Kostogriz Viktoriya

Aspects of anti-crisis management bank activity in Ukraine

In the article the analysis of activity of banks of Ukraine is conducted in the conditions of crisis which is caused external economic instability and internal lacks of functioning of activity of banks, certainly essence of anti-crisis management of bank activity and strategic directions of his use are offered for stabilizing of the national banking system in modern terms.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2010 р.